

Píše Tereza Šnellerová

(E*forum, 07. 10. 2021)

Svazkem **Básně a povídky** Česká knižnice přibližuje v určitém smyslu Zábranovo vydané dílo zpět **Janu Zábranovi** (1931–1984). Mělký oficiální obraz autora jako (pouze) plodného překladatele a spisovatele detektivek byl už v počátečních devadesátých letech překonán a docelen s intenzitou, jež byla zřejmě i ve vydavatelském sprintu po roce 1989 výjimečná. V nedlouhém intervalu vyšly vybrané básně z pozůstalosti *Jistota nejhorsího* (1991), sbírka *Zed' vzpomínek* (1992), obsáhlý výbor z deníků *Celý život* (1992), původní krátké prózy *Sedm povídek* (1993) a také kniha *Básně* (1993), jež jako jediná z edic přinesla souhrnně již dříve publikované texty – sbírky *Utkvělé černé ikony* (1965), *Stránky z deníku* (1968) a *Lynč* (1968, později nazvaný *Samosoud*). Zábrana se tak tehdy s časovým odstupem, avšak v podstatě v úplnosti dostal do širokého kulturního povědomí. Zaujal silným a rozpoznatelným autorským hlasem, užitím vyslechnuté řeči, již nechává lyrický subjekt v její strohosti vyniknout bez komentáře, a sám ustupuje do pozadí. Zábranova poetika a konzistentní vidění světa jsou utvářeny civilním mluvním stylem a napětím mezi jazykovými prostředky převzatými z nesourodého prostředí a důslednou klasickou, v té době takřka opuštěnou formou (sonety *Stránek z deníku* či strohý záznam příběhu v povídce *Psovod Gerža*) a usvědčují zobrazené dějinné i vposled intimní a lidské jednání i okolní dění z brutality a chladnokrevnosti.

Nová edice tento srdnatý hlas soustřeďuje do jednoho svazku a přináší podstatnou část autorovy beletristické tvorby. Pojímá veškeré za básníkovy života publikované sbírky a jím připravený, avšak nevydaný konvolut básní *Zed' vzpomínek*; prózu zastupují povídky z padesátých let s autobiografickými prvky, jež byly nalezeny poměrně nedávno – a již dříve vydány ve dvou vrstvách. Původních sedm čísel nalezených v pozůstalosti (vydání z roku 1992) doplnila edice *Povídek* (2012) přejetá do tohoto svazku o další, objevené roku 2007 taktéž v pozůstalosti. Představují tak nejstarší a pro čtenáře zároveň nejnovější vrstvu Zábranova díla. Stranou edice zůstaly juvenilní básnické cykly, detektivní romány z šedesátých let, jež psal ve spolupráci s Josefem Škvoreckým, próza pro děti *Táňa a dva pistolníci* (1965) a rukopis dramatu *Marodiáda* (1955, psáno s Josefem Jedličkou).

Editorka *Adéla Petruželková* představuje Jana Zábranu jako autora jednoho díla (které integruje i rozsáhlé deníkové záznamy), podobně provázaného, jako byla tvorba Jakuba Demla. V komentáři především přibližuje Zábranovo celoživotní a naprosté zaujetí literaturou, soustavnou tvůrčí práci a sepětí rozmanitých žánrů. Specifika jeho tvorby pak zachycuje dvojitým způsobem: v obsahově hutném výkladu díla a zejména v různocnění. Charakteristickým znakem Zábranova psaní byla jeho neuzavřenost.

Chápal literární tvorbu nikoli jako řemeslo s konečným produktem, ale spíše jako projev životní síly. Poezie mu však nebyla jen jakýmsi „útočištěm“ před vnějším světem, nýbrž i nutností udržující vlastní bytí. Na svých textech soustavně pracoval, cizeloval je a formoval, a to bez ohledu na možnost publikace. Často se k „hotevému“ vracel i po letech. Do autorských exemplářů svých již vydaných sbírek si zachycoval revize i nové varianty a básně nadále pozměňoval na úrovni jednotlivých výrazů a veršů. Proto i svým způsobem definitivní verze byla pro něj dílem stále otevřeným.

Za výchozí znění editorka zvolila vydání poslední ruky – jak je zachycují i předchozí svazky *Básní* (1993, ed. Jiří Trávniček) a *Povídek* (2012, eds. Jan Šulc a Marie Zábranová). Dosud byla Zábranova poezie známa právě především v edici Jiřího Trávnička, jehož editorská rozhodnutí byla často téměř tvůrčí povahy. Ve snaze o zachování co nejpreciznější formy a jediné varianty sám z uvedených vybíral, nebyla-li jednoznačně určena definitivní, a texty standardně jazykově sjednocoval na úrovni u Zábrany ošemetné – u pravopisu slov či interpunkce. Pro Zábranův styl podstatný a vysoce příznakový jazyk se podobnému zásahu vzpírá a vyplatí se na revize podobného typu spíše rezignovat (viz báseň *Dobře orientované ženy ze Stránek z deníku*, kde změna Svařečky > Svářečky oslabuje rým). Editorka tak v různočtení důsledně zachycuje předchozí verze od první knižní publikace přes autorské úpravy v exempláři prvního knižního vydání až po vydání v *Básních*. Celkově věnuje větší pozornost vysvětlování geneze publikovaných verzí básní, konkrétním posunům i omylům způsobeným pravděpodobně během přepisu textů (viz báseň 51 z *Utkvělých černých ikon*: „Pro snídani se osmělují“ /první vydání/ > „Po snídani se osmělují“ /Básně 1993/, nebo báseň 90 tamtéž: „házet rackům nad řekou místo housky zbytky hořících cigaret“ /první vydání/ > „házet rackům nad řekou místo zbytků housky zbytky hořících cigaret“ /Básně 1993/). Vedle toho se knižnicová edice od předchozího vydání básní odlišuje i u poslední Zábranovy sbírky, a to především formálně: upouští od zachycení *Zdi vzpomínek* jako dokumentu (faksimile) a vynechává například autorské poznámky ke kompozici zachované v předchozím vydání uvnitř básně *Pátá*.

Zatímco Zábranovu poezii podrobila editorka pečlivé revizi, povídky přejala prakticky ve znění posledního vydání (dílem proto, že, jak osvětluje, neměla k dispozici rukopisy, dílem zřejmě ale i proto, že edice nedávno nalezených povídek nevykazovala tak razantní editorské zásahy).

Adéla Petruželková se projevila celkově jako „konzervativnější“ typ editora a připravila opatrnější, zato pečlivější vydání Zábranovy poezie. „Vzhledem k potřebě učinit pravidla pro přijímání autorových úprav co nejvíce konsekventní, rozhodli jsme se tedy varianty označené závorkami či otazníkem a varianty pluralitní bez značení priorit (tam, kde zároveň není možné se opřít o jinou, chronologicky následující dochovanou verzi textu) považovat za nevyjasněné a do znění textu je nepromítat (jakkoli samo provedení úpravy není plausibilní), resp. vracet texty tištěné v *Básních* k jejich předchozímu znění tam, kde při úpravě rozhodla volba editora. Pokud je přípisek (jedna varianta) pouze volně připojen k básni, bez vyznačení škrty, opravu neprovádíme, pouze na ni upozorňujeme v různočtení (ať už editor považoval úpravu

za jasnou a akceptoval ji, nebo ne). Jednoznačně totiž převažují případy, kde autor substituci vyznačil škrtem. Rovněž jednotlivé celé verše, u kterých autor vidličkou nebo jinak nevyznačil, kam mají být přidány nebo který verš mají nahradit, a pouze je připsal na margo (což je ale velmi zřídka), vstupují pouze do různocnění. [...]“ (s. 604).

Po letech se tak lze při zábranovském bádání opřít o novou, revidující spolehlivou edici, jež má, jak je účelem *České knihnice*, autora představit a zároveň působit jako nové vydání kanonické. Zábrana je jako autor povídek širší veřejnosti známý poměrně krátce, nyní je možné tuto část Zábranova díla sledovat v těsném sepětí s jeho poezií. Syrové zachycení prostředí fabrik, v němž se Zábrana počátkem padesátých let pohyboval, vykreslení postav, jejich charakterů a osobností čistě skrze způsob řeči (většinou chladný, cynický či brutálně přímý) i celkově dialogická forma a ustoupení vypravěče do pozadí ukazují specifickou část Zábranova naturelu. Způsobem vyprávění se - podobně jako svými sonety - z dobového kontextu české literatury zásadně vyděloval. A právě neobyčejnost jeho tvorby spolu s určitým povědomím o jeho „neviditelném“ díle zřejmě také vedly k rychlému porevolučnímu publikování. Jakkoli tím literární historie v devadesátých letech splácela Zábranovi jako perzekuovanému autorovi neodpuštělný dluh, teprve nyní jako by se mu jeho poezie navracela plně zpět.

Jan Zábrana: *Básně a povídky*. Ed. Adéla Petruželková. Praha - Brno: Ústav pro českou literaturu AV ČR - Host, 2020 (Česká knihnice, sv. 108). 693 s.

www.ipsl.cz